

יאמר, כי בעבור זה שעשה ה' לי בצאתי ממצרים אני עובד את העבודה הזאת, כענין שאמר למטה (פסוק טו) על כן אני זוכה לה' כל פטר רחם. ואמר 'זה', כלומר תגיד לו זה שאתה רואה בעיניך' שעשה ה' לך בצאתך ממצרים. ורבותינו דרשו (במכילתא פ"ז) כי על מצה ומרור שמונחים לפניו ירמוז. ויתכן שיהיה שיעורו והגדת לבנך בעבור זה עשה ה' לי, כי מלת בעבור תשמש גם 'בעצם ענין', כמו בעבור הילד חי צמת ותבך (שמואל ב' יב כא), אינו בגלל:

ורבי אברהם אמר כי בעבור זה שאני עושה ועובד לפניו באכילת הפסח והמצה עשה ה' לי אותות עד שהוציאני ממצרים. ואינו נכון". ועוד אפרש הכתוב (פסוק טז):

(ט) והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפוך. שיעורו והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים למען תהיה תורת ה' בפוך. ופירושו שתכתוב על ירך ועל בין עיניך יציאת מצרים ותזכור אותה תמיד, למען שתהיה תורת ה' בפוך לשמור מצותיו ותורותיו כי הוא אדוניך הפודך מבית עבדים:

(יא) והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני. בעבור כי מצות פטר חמור איננה נוהגת אלא בארץ. ועל דרך הפשט קדש לי כל

בכור, כל הנמצאים בישראל היום, כי בעבור שפדאם ממות בהכותו בארץ מצרים צוה שיהיו קדושים לו לעבוד את עבודת ה' לכל אשר יצוה בהם, ולא צוה להם עתה פדיון עד שהחליפם בלויים וצוה בפדיון העודפים (במדבר ג מו), אבל המצוה בנולדים לא נהגה במדבר, וצוה כי כאשר יבאו אל הארץ תנהג באדם ובבהמה ובפטר חמור וצוה בפדיונם לדורות:

וטעם כאשר נשבע לך ולאבותיך. שנשבע לאבותיך לתת לך, כמו שאמר למעלה (פסוק ה) אשר נשבע לאבותיך לתת לך. או שיקרא דבר השם שבועה, כי אמר כן פעמים וארד להצילו ולהעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ טובה ורחבה (לעיל ג ח), ועוד והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי ידי (לעיל ו ח):

(יב) והעברת כל פטר רחם לה'. לשון הפרשה, שתעבירו מן העדר להיות לה', וחזר ופירש מה היא העברה זו, שכל פטר שגר בהמה הזכרים ופטר חמור ובכור אדם בבניו יהיו לה'. ורש"י כתב והעברת כל פטר רחם לה', בבכור אדם הכתוב מדבר:

(טז) ולטוטפות בין עיניך. אין למלה הזאת משפחה ידועה. אבל בעלי הלשון יחשבו ליחס אותה אל לשון והטף אל דרום"א (יחזקאל כא ב), ועלימו תטוף מלתי (איוב כט כב), ענין מושאל מן והטיפו ההרים עסיס

❦ מנחם ציון ❦

אבל משנכנסו לארץ וכבר מתו הבכורות שיצאו ממצרים, אז יש חשש שישכחו קדושת הבכורות, ולכן ציוותה התורה לפדותם, שע"ז יהיה זכרון שנתקדשו הבכורות בזה שנצלו ממכת בכורות במצרים. ועיין עוד בחזון איש (או"ח סי' קכ"ח ס"ז). י. מתרץ את לשון הפסוק 'כאשר נשבע לך', לא מצינו בשום מקום שנשבע ליוצאי מצרים ליתן להם הארץ. יא. ענין 'נטיפה' ו'הזלה' (מצודת ציון שם). יב. עליהם יזל דברי.

ז. בכל מקום שנאמר 'זה', הכוונה לראיה בחוש ממש. ח. שלא נתפרש בפסוק מה העבודה. ט. עיין מה שכתבנו לעיל (בפסוק ב). ולכא' קשה, למה לא נהגה מצות פדיון הבן קודם שבאו לארץ לשיטת ריש לקיש (בכורות ד.), הרי היא אינה חובת הקרקע, וכן לאחר שבאו לארץ המצוה נוהגת אף בחוץ לארץ. ונראה הטעם שכל זמן שהבכורות שיצאו ממצרים בחיים אין צורך לעשות זכר לקדושתם, שהרי הם עצמם ניצלו ממכת בכורות.

אנו כותבים גם שתי הפרשיות ההן לטוטפות שהם מצות הייחוד וזכרון כל המצות ועונשן ושכרן וכל השרש באמונה^י. ואמר בשל יד והיה לך לאות על ידכה, ודרשו בו (מנחות לו:) שהוא שמאל^{טו} שהלב נוטה לו:

ועל דרך האמת מה שאמר הכתוב (פסוק ח) בעבור זה עשה ה' לי, כי כמו זה אלי ואנוהו (להלן טו ב), יאמר כי בעבור שמו וכבודו עשה עמנו והוציאנו ממצרים^{טז}. והיה זה^{יז} לך לאות על זרוע עזך, כטעם כי תפארת עזמו אתה (תהלים פט יח)^{יח}. והנה האות^{יט} כאות המילה והשבת^כ. ובעבור שהכל בכלי^{כא} הוא האות על היד העתיקו אבותינו ממש מפי הגבורה שיהיה בית אחד^{כב}, כענין שאמר הכתוב (שיר השירים ה א) אחותי כלה^{כג}, בעבור שהיא מתאחדת וכלולה מל"ב נתיבות, וכתוב (שם ב ו) שמאלו תחת לראשי^{כד}:

ואמר ולזכרון בין עיניך, שיונחו במקום הזכרון בין העינים שהוא ראשית המוח, והוא תחלת הזכרון ומעמד הצורות אחרי הפרדן

(עמוס ט יג)^כ, יאמר שתעשה מיציאת מצרים על ידך אות ובין עיניך דבור, יזל כטל על שומעיו. אבל רבותינו יקראו הדבר המונח בראש 'טוטפות' כמו שאמרו (שבת נז:): לא בטוטפת ולא בסנבוטין, ואמר רבי אבהו (שם) אי זהו טוטפת המקפת מאזן לאזן, והם בעלי הלשון שמדברים בו ויודעים אותו ומהם ראוי לקבלו. ואמר 'טוטפות' ולא אמר 'טוטפת' בעבור שהם בתים רבים כאשר קבלנו צורתם מן האבות הקדושים שראו הנביאים והקדמונים עושים כן עד משה רבינו:

והנה שורש המצוה הזאת שנניח כתב יציאת מצרים על היד ועל הראש כנגד הלב והמוח שהם משכנות המחשבה. והנה נכתוב פרשת קדש והיה כי יביאך בטוטפות מפני המצוה הזאת שנצטוינו בהם לעשות יציאת מצרים טוטפות בין עינינו, ובפרשת שמע והיה אם שמוע נצטוינו שנעשה המצות גם כן טוטפות, דכתיב (דברים ו ו) והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך, והיו לטוטפות בין עיניך (שם פסוק ח), ולכך

מנחם ציון

תפילין בשבת, משום שישנה כבר התגלות מלכותו בעולם.

כא. 'כל' מידת היסוד, שכוללת יחד כל המידות, וממנה נשפע השפע למלכות, שהיא ה'כלי' שעל ידה מתגלה כל המידות. ולכן תפילין של יד שהם כנגד המלכות, נחשב 'אות', כמו שהשבת שבה מתגלה כל מידותיו ית"ש, נחשבת גם היא ל'אות'. **כב.** אף על פי שהמלכות כוללת ומגלה כל המידות, מכל מקום כולם בתכלית האחדות, ולכן תפילין של יד יש רק בית אחד.

כג. 'כלה' – כל ה', והיינו 'כל' מידת היסוד, ה' מידת המלכות.

כד. מטעם זה מניחין התפילין ביד שמאל, משום של"ב נתיבות באות מבינה שבלב, והלב מקבל מהחכמה שבמוח. וזה מרומז בפסוק (שיר השירים ב ו) 'שמאלו [הלב שבצד שמאל] תחת לראשי [היא החכמה]', ולכן מניחים התפילין של יד על יד שמאל, נגד הלב (עי' בספר מאירת עיניים).

יג. ההרים יזלו יין משובח ועסיסי.

יד. מצות הייחוד, וגם זכרון כל המצוות והשכר והעונש, וגם זכירת יציאת מצרים, כולם שורשי האמונה, ולכן הם כתובים בתפילין המונחים על הראש והיד.

טו. נכתב מלא לדרוש 'יד כהה'. והטעם שצריך להניח על יד שמאל, הוא משום שהלב נוטה לצד זה. וקשה, שאם אכן זהו הטעם, גם איטר יד יצטרך להניח תפילין על יד שמאל של כל אדם, ששם נמצא ליבו.

טז. 'זה' מידת המלכות, והמלכות היא השכינה שהיתה בגלות עם ישראל, ויחד עם גאולת המלכות הוציא ממצרים גם בני ישראל.

יז. השכינה.

יח. מידת התפארת מתגלה בעולם ע"י מידת המלכות.

יט. של התפילין.

כ. בעשותם מתגלה מידת מלכותו. ולכן אין מניחים

יד) בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ. להורות על היכולת, שהוא שליט בכל, אין מעכב בידו, כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים. אם כן האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כלה:

ובעבור כי הקב"ה לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר, יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו, ובניהם לבניהם, ובניהם לדור אחרון. והחמיר מאד בענין הזה כמו שחייב כרת באכילת חמץ (לעיל יב טו) ובעזיבת הפסח (במדבר ט יג), והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באותות ובמופתים על ידינו ועל בין עינינו, ולכתוב אותו עוד על פתחי הבתים במזוזות, ושנזכיר זה בפנינו בבקר ובערב, כמו שאמרו (ברכות כא.) אמת ויציב דאורייתא, ממה שכתוב (דברים טז ג) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, ושנעשה סוכה בכל שנה:

ובן כל כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים. והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלהים. כי הקונה מזוזה בזו אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בענינה כבר הודה בחדוש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו, וגם בנבואה, והאמין בכל פנות התורה, מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו, שהוציאנו מאותו עבדות לחירות, וכבוד גדול לזכות אבותיהם החפצים ביראת שמו:

ולפיכך אמרו (אבות פ"ב מ"א), הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, שכולן חמדות וחביבות מאד, שבכל שעה אדם מודה בהן לאלהיו. וכוונת

מלפניו^כ, והם מקיפים את כל הראש ברצועותיהם, והקשר שהוא על אחרית המוח המשמר הזכירה. ולשון 'בין עיניך'^כ, שיהיו באמצעות הראש לא מצד אחד. או ששם שרשי העינים ומשם יהיה הראות^כ. וכן ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת^כ (דברים יד א). ולפרש זה חזר ואמר 'ולטוטפות' לבאר שאין המצוה בין העינים למטה, אבל בגובה הראש מונחים שם כטוטפות. ואמר לשון רבים שהם בתים רבים כאשר קבלנו:

ועתה אומר לך כלל בטעם מצות רבות. הנה מעת היות ע"ג בעולם מימי אנוש החלו הדעות להשתבש באמונה, מהם כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון, כחשו בה' ויאמרו לא הוא, ומהם מכחישים בידיעתו הפרטית ואמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון (תהלים עג יא), ומהם שיוודו בידיעה ומכחישים בהשגחה ויעשו אדם כדגי הים שלא ישגיח האל בהם ואין עמהם עונש או שכר, יאמרו עזב ה' את הארץ. וכאשר ירצה האלהים בעדה או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשנוי מנהגו של עולם וטבעו, יתברר לכל בטול הדעות האלה כלם, כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם אלוה מחדשו, ויודע ומשגיח ויכול. וכאשר יהיה המופת ההוא נגזר תחלה מפי נביא יתברר ממנו עוד אמתת הנבואה, כי ידבר האלהים את האדם ויגלה סודו אל עבדיו הנביאים, ותתקיים עם זה התורה כלה:

ולבן יאמר הכתוב במופתים למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ (לעיל ח יח), להורות על ההשגחה, כי לא עזב אותה למקרים כדעתם. ואמר (לעיל ט כט) למען תדע כי לה' הארץ, להורות על החידוש, כי הם שלו שבראם מאין ואמר (שם פסוק

❖ מנחם ציון ❖

כז. האדם אינו רואה עם עינו, אלא שהעין מכניס האור לעצב האופטי (optic nerve) ששורשו במוח. כח. גם אזהרה זה על גובה הראש, ולא על בין העינים ממש.

כה. אפילו כשהוא אינו חושב עליהם, מ"מ הם מונחים בזכרונו על יד המוח (בתת מודע). כו. לא יניחם בין העינים ממש, אלא שיהיו נגד בין העינים, ולא בצד הראש.

כל המצות שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו. וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותך אנחנו. וזו כוונתם במה שאמרו ז"ל (ירושלמי תענית פ"ב ה"א), ויקראו אל אלהים בחזקה (יונה ג ח) מכאן אתה למד שתפלה צריכה קול, חציפא נצח לבישהיט (עי' ערוך ערך חצף):

ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה,

שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבעל ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון כאשר הזכרתי כבר (לעיל ו ב, וכן בבראשית יז א, מו ז). ויתפרסמו הנסים הנסתרים בענין הרבים כאשר יבא ביעודי התורה בענין הברכות והקללות, כמו שאמר הכתוב (דברים כט כג-כד) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם, שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא מאת ה' בעונשם. ואמר בקיום (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ועוד אפרש זה בעזרת השם (ויקרא כו יא):

חסלת פרשת בא

מנחם ציון

כט. בנוגע לתפילה, המחוצף, ר"ל שאינו מתבייש ומתפלל בקול רם, עדיף מהביישן המתפלל בקול נמוך. ל. 'נס' מתפרש על מקרים שאינם טבעיים.